

מילים צומחות מן האדמה

מאמר מס' 3 בסדרה

ברור כזית בצהרים

או:

לום – כלום ■ מילים שנולדו מן הזית

רעיון וכתיבה: מהלייה סואץ
עיבוד, עיבוי ועריכה: הדס לאור אשור

מאמר שלישי בסדרת
הפרשנות המילולית העשירה
מאת: **מהלייה סואץ**,
מומחית לערכי טבע ונוף
במורשת ישראל
להזמנת הרצאות ובית מדרש
צרו קשר עם מהלי, יבנה:
052-6100616
malisuetz@gmail.com

שאלה:

מה הקשר בין המילים:
כזית לבין כלום לבין צהרים
וכיצד מאיר שמן המאור מילים נוספות בעברית ובשפות אחרות?

נפתח בשתי הנחות יסוד:

1. יש להבין מילים עבריות ולהתחקות אחר שורשיהן מתוך חקר מציאות החיים הקדומה שיצרה את המילים האלה ומתוך האזנה רגישה למוסיקה העולה מן המילה ולצליל הקושר בינה לבין מילים אחרות; יש לקחת בחשבון שלא תמיד נוכל לבסס את מסקנותינו רק על חקר אקדמי.
2. נכון, טרם מצאנו את המילה "לום" במילון או בספרות העברית לדורותיה. אולי צריך לחפור עמוק יותר. ככל הנראה, המילה היתה קיימת פעם, נעלמה, והשאירה כמה עקבות בשפה; אוזן רגישה מצליחה לזהות אותה בתוך מילים אחרות. **במאמר זה נחשוף עקבות סמויים אלה – ונוציא אותם לאור.**

נמשיך בסיבת התכנסותנו כאן: **עץ הזית והמילים שנולדו ממנו, בעברית ובשפות אחרות.**

המילה הראשונה והמפתיעה אלה נתייחס היא המילה הנעלמה: **לום**.
טענתנו העיקרית היא כי המילה לום, פירושה הקדום הוא גרעין של זית. גרעין הזית מכיל כמות קטנה מאוד של שמן;

אנו מניחים כי זו הסיבה שבמשך הזמן, התגלגלה המילה לציון יחידת המידה הקטנה ביותר לשמן המאור (ואולי לנוזלים בכלל) – המידה האצורה בגרעין אחד של זית. מאוחר יותר התגלגלה המילה גם לשפות אחרות, ועד היום היא מציינת יחידת אנרגיה הקשורה באור (דוגמאות בהמשך).

האמנם בגרעין של זית יש שמן? ידוע לנו שבשר הזית מכיל שמן רב, תעשייה ארץ-ישראלית ועולמית מתבססת על ייצור שמן מזיתים – אבל האם שמן אצור גם בגרעין, או שהגרעין הוא פסולת בלבד?

ובכן, בגרעין של הזית יש מספיק שמן כדי שהתרבות החקלאית בארץ ישראל תתייחס אליו, ובעקבותיה גם השפה העברית.

הכלים והמכשירים ששימשו בבית הבד המסורתי נועדו לריסוק הגרעין, וזאת כדי למצות את השמן האצור בו; בבית הבד השתמשו בגלגל ריסוק במשקל 400 ק"ג – לשם מה? הרי בשר הזיתים הוא רך וניתן למעיכה וסחיטה בקלות. המשקל הרב נועד אפוא לרסק את גרעיני הזיתים, ולמצות את הכמות הלא מבוטלת של שמן, האצורה בהם. עד המצאת החשמל ניצלו את שמן הזית להדלקת נרות, להפצת אור, לגירוש החושך. לפעמים השתמשו בהמון שמן (לפידים) ולפעמים השתמשו בכמות קטנה, לום (או בערך, כמו לום), להדלקת נר אחד. על-פי המסורת, מעט מאוד שמן הספיק להאיר את בית המקדש במשך שמונה ימים...

ומה הקשר בין לום לבין המילה כלום?

ראשית נשוחח על מילה מוכרת הרבה יותר: **כזית** = מידה קטנה ביותר, כמו גודל של **זית**. המילה מציינת בעברית את המידה הקטנה ביותר של דברי מאכל יבשים. היא מופיעה בהגדה של פסח. לכן, אולי, המילה היפה הזאת נשתמרה. לעומת זאת, המילה: "לום", לא נשתמרה בשפה כיחידה עצמאית, אבל השאירה לנו סימן, רמז, שפעם היא הייתה קיימת ואף נעשה בה שימוש בחיי היומיום. הסימן הוא המילה הידועה: "כלום" (ויש סימנים נוספים לכך, קראו בהמשך). **כ-לום** = ייתכן שהמילה "כלום" נולדה מאותו צירוף עקרוני שיצר את המילה "כזית". כמידת לום, כמו כלום, אנו מאמינים, כפי שטענו לעיל, שמקורה של המילה הוא בעברית הקדומה, ושהיא באה לציין את מידת ה**נוזלים** המעטה ביותר, זו שאצורה בגרעין אחד של זית. זאת, לצד המילה כזית, הבאה לציין מידת דברי מאכל **יבשים**!

כלום – היא אפוא מילה שנולדה מעץ הזית.

יש מילים נוספות שמקורן בעץ הזית, והן "מסתתרות" בתוך מילים חדשות, ורק אוזן קשובה תצביע על מקורן. "כלום" היא רק אחת מהן.

מילים נוספות בשפה העברית הקשורות ב"אור", ושנוצרו מעולם מסיק הזיתים:

◆ יצהר = שמן זית. בשמן זה הדליקו אור.

- ◆ צוהר = אשנב, חלון קטן שדרכו עוברות קרני אור ; לכן - **בית צוהר = בית סוהר**:
בית שיש בו רק צוהר, פתח קטן דרכו נכנס אור היום אל בית הכלא.
- ◆ צהרים = השעה הכי מוארת ביום.
- ◆ הצהרה = הוצאת הדברים אל האור, אמירת דברים ברורה, כשמש בצהרים, באור מלא, בחוץ, בפומבי.

לום – גם היא מילה שנולדה מעץ הזית.

כפי שנרמזנו במילה "כלום", הרי ש"לום" הוא סוג של "אמת מידה", מילה שנעלמה מהשפה העברית.

לחיזוק טענה זו, נצביע על מילים עתיקות נוספות, יותר מוכרות, שגם הן מציינות יחידת-מידה, ושגם הן נעלמו אט-אט מן השפה השגורה. נגלה ש-לום היא רק אחת מהן.

אמה, זרוע, קנה – כולן מילים עבריות שציינו בעבר מידות שהיו נהוגות בארץ ישראל; הן לא נשארו בשימוש, זמן עבר, כפי שקרה עוד קודם לכן למילה לום.

1. מהי **אמה**? = יחידת רוחב ועומק של תעלת מים. לכן הצירוף המוכר: אמת מים;
אמת מידה.

2. מהו **קנה**? = צמח בעל גבעול גלילי וקשיח, הגדל על המים. הקנה שימש בעבר למדידה, הוא נחשב יחידת מידה מוכרת ומקובלת. הכיצד? קנה מורכב מחלקים חלולים שביניהם מחיצות. הרווחים בין 'חלול' ו'מחיצה' בקנה בוגר שווים בגודלם זה לזה! על כן שימש הקנה למדידה, למשל, למדידת עומק המים. הקנה היה למעשה הסרגל הראשון בארץ ישראל. כך נוצרה המילה, המקובלת עד היום: **קנה מידה**.

מה המסקנה האפשרית מקיומן של מילים אלה ומהיעלמות השימוש המקורי בהן?

אנו טוענים כי כפי ש"קנה" (וגם: אמה, זרוע) לא נשתמר בתרבות ובשפה במשמעות המקורית של יחידת מידה, כך גם נעלמה המילה "לום", ומשמעה העתיק כיחידת מידה נותר כמעט עלום – אלמלא מאמר זה...

**אבל – לא אלמן ישראל. המילה "לום" נתגלגלה בשפות זרות – והדבר יכול לשמש
עבורנו עדות והד לעובדת מציאותה הקדומה:**

המילה "לום" התגלגלה בשפות זרות בהקשרים של אור, חשמל, וגם הארה במובן של הכרה,
הבנה ועוד. לדוגמא:

- **לום** – יחידת אור הכי קטנה של ואט. אפשר למצוא כיתוב זה על גבי נורות.
- **לום** – שם של חברה, חברת לום, חברה המייצרת נורות.
- **לומינצנסיה** – מילה המופיעה במילון מילים לועזיות, ופירושה: פליטת אור, בהשפעת גורם חיצוני. הקרנה.
- **לומן** – (סימול מקובל lm) הוא אחת מיחידות מערכת היחידות הבינלאומיות ומשתמשים בו למדידות של עוצמת האור הנקלט על ידי עין אנושית. הגדרה דומה: יחידת מידה למדידת קרינה והארה: אור הנפלט בשנייה אחת בזווית מרחבית בגודל מסוים, ממקור אור נקודתי, בעל עוצמה של **נר אחד**.
- **lumen** – אור בלטינית. ממנו נגזרו ביטויים בתרבות הלטינית ובפילוסופיה בכלל, הקשורים באור: לומן ג'נטיום - אור גויים; לומן מונדי – אור העולם; לומן נטורלה – הבנה טבעית, האור הטבעי, כשרון ההכרה הטבעית הראשונית הטבועה באדם כמתנת אלוה.
- **וגם, מרשים מאוד: Lamp – מנורה באנגלית; למפנטה – שמן למאור בספרדית!**

סיכום: כלום – בכל זאת יש בו משהו

כנראה שהיתה מילה כזאת, לום.

המילה "כלום" מכילה רמזים על מקורה: כל=מרמז על כלי, מכיל הכל. כלומר, יש בו משהו. אנו טוענים שהצירופים: כלי+לום; או כמו+לום יצרו בתהליך טבעי של התפתחות השפה את המילה: **כלום, שפירושה: מעט מאוד, הכי מעט שאפשר, היינו: כמו כמות השמן המזערית המופקת מגרעין הזית.**

נ.ב: ומה זה "מאום"? מה השורש של המילה? איננו יודעים, אבל גם איננו טוענים שאין מילה כזאת.